

HERMAN BESSELAAR

ROTTERDAM 29 APRIL 1904 - AMSTERDAM 11 APRIL 1994

EEN ROMANTISCH REIZIGER DOOR DE TWINTIGSTE EEUW

DOOR ROB LEOPOLD

In principe is ieder leven van belang. Wanneer men over een kollektie dokumenten kan beschikken waarin een heel mensenleven in al zijn thema's leesbaar schijnt te worden gemaakt, is dat - wie het ook betreft - altijd van grote betekenis. Aan het individuele en tijdgebundene wordt door de consistentie van het geheel nog een bijzondere meerwaarde toegevoegd, die inzicht geeft in meer wezenlijke elementen en motieven - en in een onderling verband. Wordt de persoon in kwestie daarbij gekenmerkt door een veelzijdige belangstelling voor, en een intensief engagement in de wereld rondom, dan ontstaat naast een psychologische blauwdruk ook een gedifferentieerd tijdsbeeld.

Het leven van de schrijver en verslaggever Jan Hermanus (Herman) Besselaar bestrijkt bijna deze gehele eeuw. Zijn vroegste herinneringen dateren, voorzover ze op schrift zijn gekomen, van voor de jaren tien en betreffen een thema, dat hem zijn gehele verdere leven niet meer heeft losgelaten. Hij beschrijft de avontuurlijke route van de oude tramlijn 3 van de Bergweg in Rotterdam, waar hij indertijd woonde, naar de Boompjes en terug; 'in mijn kleuterjaren een soort Tramlijn Begeerte, die naar alle wonderen der wereld leidde.' Die tocht met de tram voerde hem in zijn jeugd keer op keer langs 'alle mogelijke heerlijkheden', die hij in 1970 nog haarscherp voor ogen had, en waarvan hij niet alleen de feitelijke bijzonderheden, maar ook de persoonlijke *gewaarwording* gedetailleerd wist te beschrijven. 'Daar was weer het Hemony-carillon van de oude beurskoepel, het sissen van locomotieven en de dreun van de Parijse trein of de boemel naar Dordt, spreuwengeketter in de Beurspleinbomen, zilte vislucht bij de Zeevismarkt, het slissen van de trambeugel in de bocht van de Wolfshoek, het groene dak van de Lutherse kerk.' In feite is met deze vroege herinnering ook meteen de toon gezet. 'Lijn 3 van Bergweg naar Boompjes vice versa betekent tenslotte al bijna een heel mensenleven', eindigt Besselaar zelf dit stukje uit 1970 veelzeggend.

Zou het de cadans der treinen zijn, die hij als heel klein, fantasievol jongetje 's avonds in bed lag te beluisteren? In elk geval hebben jeugdherinneringen, trams, treinen, boten en vliegtuigen, maar vooral ook liefst zo avontuurlijk mogelijke reizen langs aller Heren wegen zijn verdere leven in sterke mate bepaald. En van veel van die reizen bracht hij verslag uit in een ouderwets voortreffelijk, invoelbaar proza, dat hem tenslotte tot de cultureel-historische gids bij uitstek zou maken voor een breed en dankbaar lezerspubliek.

A writers goldmine

Reisverhalen, routebeschrijvingen, landkaarten, plattegronden van steden, het had alles al vroeg zijn niet aflatende belangstelling. Hij zwierf als jongen graag door oud-Rotterdam en dronk de indrukken daar met al z'n zintuigen in. Talloze malen zal hij er later in zijn jeugdherinneringen op terugkomen. Maar niet alleen de buitenwereld, ook het landschap van zijn fantasie bereisde hij. Zijn hele jeugd door tekende hij zelf gedetailleerde en ingewikkelde plattegronden van imaginaire steden - ruimte voor droomreizen waaraan hij zich uren achtereen kon overgeven. Daarnaast maakten de vrije natuur, de landschappelijke schoonheid en de oude stadjes van ons land een onuitwisbare indruk. Met zijn vader maakten hij en zijn vroeg gestorven broer in de jaren tien en twintig iedere zomer lange fietstochten door Nederland - soms helemaal naar Groningen of Friesland. De dierbare Verkade-albums van Jac. P. Thijsse werden steevast als reisgids meegevoerd. Hij kreeg ze meteen bij verschijnen, allemaal, en kende algauw ieder plaatje uit zijn hoofd. In tal van latere reportages en vooral in de bekende Op Stap-stukjes in *NRC Handelsblad* zal hij later op dit alles voortbouwen. Veel van het vertrouwde landschap van zijn jeugd is dan al onherroepelijk verloren, en het heimwee naar de jaren vóór 1914 blijkt dan een nieuwe variant van de hang naar het onbereisbare die in zijn leven zo'n belangrijke plaats zal innemen.

De grenzeloze ruimte

In zijn vroege jaren verslond Besselaar de boeken van Jules Verne, met hun reizen naar ongekende streken, hun duik naar de diepte der oceanen en hun luchtschepen de ruimte in. Een van zijn andere lijfboeken uit die tijd is Sven Hedin's *Van Pool tot Pool*. Besselaars vader, J.H. Besselaar Jr, was organist, aanvankelijk van de Lutherse kerk, later van resp. de Nieuwe Zuiderkerk en de Sint Lau-

renskerk. Urenlang vertoefden de jongens in de ruime orgelkamer van die - naar later zal blijken - onvergetelijke Lutherse kerk. Aan tafel gezeten tekende de jonge Herman, met in de diepte het zingend kerkvolk, met kleurpotlood enorme zeilschepen met wel twintig rokende schoorstenen. Een van zijn eerste novellen - over een jongen die naar zee gaat - bevat een sleutelpassage over de atlaskaarten van het poolgebied, 'het lichtend-witte land, waar nooit een mensch geweest is'. 'Terra incognita. Net zo'n woord als 'God' in den bijbel, denkt Roel. De menschen hebben God ook nog nooit gezien. Daarom maken ze er maar een groote witte plek van. De onverklaarbare rest. Zonder welke de atlas niet volledig zou zijn'. Op een of andere manier blijven de vrije ruimte en het onbereisbare (zoals hij het ergens noemt) steeds in Besselaars werk naar voren komen; soms in overweldigende, vaak ook in een meer impliciete en zelfs verhulde en intieme vorm. Het lijkt of heel zijn later omvangrijk en plastisch oeuvre gedragen wordt door het ruimtelijk heimwee van de klassieke avonturier. Een ronduit cruciaal moment in zijn bestaan zal dan ook de onverwachte uitnodiging, in 1957, zijn om als vertegenwoordiger van de Nederlandse pers deel te nemen aan de allereerste vlucht naar Japan - recht over de Noordpool! 'Hoog boven fantasie en werkelijkheid' noemt hij het artikel dat aan deze route is gewijd. 'Men heeft op de Noordpool alle uren tezamen, want alle meridianen raken er elkander. We kunnen het ook zó zeggen: de Noordpool is tijdeloos. Tijd zoals wij die kennen (Tijd is geld!) bestaat er niet. Daarom is deze vlucht om de Pool een beetje een ruimtevlucht.'

'Nu wij weer uit het venster kijken zien we de hemel lichter worden, als in de heel vroege ochtend. Hemel en aarde zijn van een transparant blauw. Iets nameloos breekbaars, als een glazen bol, staat om ons heen.' Het onbereisbare lijkt dichterbij dan ooit. Zijn verdere leven blijft hij van deze ervaring vervuld.

Gymnasium Erasmianum

Rond het begin van de jaren twintig bezocht Besselaar het bekende Gymnasium Erasmianum. Hij zat in dezelfde klas waarvan onder meer ook Ida Gerhardt en Marie van der Zeyde deel uitmaakten. Herinneringen aan het Erasmianum, aan de oude Coolvest (Calandplein) en Coolsingel, en aan zijn leraar de dichter Leopold zijn herhaaldelijk in artikelen verwerkt. Het was een bijzondere klas, met later prominente namen, en op een of andere manier heeft juist die klas een soort geschiedenis gemaakt. Op 2 juli 1949 ver-

scheen een speciaal herdenkingsnummer van de *Nieuwe Rotterdamse Courant* t.g.v. het 25-jarig jubileum van het eindexamen in 1924! Jarenlang bleven Besselaar en zijn klasgenoten nadien in regelmatige reünie bijeenkomen. In 'Afscheid van een schooltijd' beschrijft Besselaar op 23 mei 1987 tenslotte met een zekere weemoed de allerlaatste dier bijeenkomsten. Op een Leopold-expositie in Groningen kon men in 1990 nog een cijferboekje van de dichter in een vitrine zien liggen, waarin met potlood de namen van weer diezelfde klas te lezen waren. Er staat een vier achter Besselaars naam. In die tijd moet dat een redelijk cijfer zijn geweest - maar Besselaar heeft de school niet afgemaakt. Met zijn enerzijds dromerige, anderzijds sterk concreet gerichte aard had hij vooral een vreselijke hekel aan de exakte - lees: abstrakte - vakken en aan naamvalsverbuigingen. Het was de warme, volbloedige werkelijkheid die hem aantrok, het tastbare leven van vertrouwd stadsgewoel en van kleurrijke, verre landen. In de vierde klas heeft hij opeens genoeg van alles. 'Ik had zo'n ontzettende behoefte om de wereld te zien', vertelt hij later in een interview. Misschien zou het werken bij een krant daartoe de gelegenheid bieden?

Rotterdamse schrijvers

Op 1 december 1922 doet hij zijn intree als stadsverslaggever bij het Rotterdamsch Nieuwsblad. Daar leert hij de notoire Henri Dekking kennen, en diverse collega's die de journalistiek paren aan literaire aktiviteit. Vooral de vriendschap met Jan Willem de Boer en diens vrouw Jet is voor Herman Besselaar van grote betekenis geweest. Wekelijks was hij er aan huis en dan werd er 'eindeeloos veel gepraat, gelachen, gekritiseerd, gespot, gefilosofeerd, gefantaseerd. Altijd kreeg ik boeken mee naar huis. Ik leerde zoveel schrijvers kennen van wie ik op het gym nauwelijks of nooit had gehoord. Rilke, Gustav Meyrink, Georges Duhamel, Somerset Maugham, D.H. Lawrence, Ary Prins, Gustave Flaubert, Charles de Coster. Vergeef de onjuiste volgorde, maar er wàs geen juiste volgorde, we dwaalden maar wat door het labyrint van de wereldliteratuur. Jan Willem hield Ariadne's draad in handen, de draad van de verbeelding.' (...) 'Het waren ongelooflijk mooie avonden, daar in de kleine flat aan de Beukelsdijk. Nòg meer, toen zich na verloop van tijd andere vrienden kwamen melden: Wim Wagener, Ben Stroman, om er even twee te noemen. Vrienden die weer andere schrijvers met het vuurwerk van hun geestdrift belichtten: Franz Kafka, Tucholsky, Werfel, Thomas Mann en degeen die lang mijn

lievelingsschrijver zou worden: John Dos Passos.'

Bij het iets oudere echtpaar De Boer vond de twintigjarige Herman precies dat vertrouwde, persoonlijke gehoor dat hij later via zijn pagina Eigen Wijs in het *Algemeen Handelsblad* aan een uitgebreide kring van schrijvende en druk corresponderende jongeren zou trachten te geven. Zijn hele leven bleef hij ze daarvoor erkentelijk. 'In een levensperiode, waarin ik geneigd was, met mijn leeftijdgenoten, de invloed der patres te bagatelliseren en liever vooruit te kijken naar een zwevende toekomst zonder het gewicht der traditie, heeft Jan mij geleerd respect te hebben voor de 'geschiedenis', voor 'hoe alles gekomen is', voor hen die vóorgingen, voor onvergankelijke wetten, levenswetten die altijd waarde houden. Door hem verstond ik de doorlopende geldigheid van de 'onwankelbare waarheden', u moogt ze voor mijn part de tien geboden der zedelijkheid noemen', schreef hij eind 1958. Enkele maanden later zou de jongerenpagina Eigen Wijs van start gaan.

Romans en novellen

Na een aantal aanzetten tot novellen en romans in de jaren twintig en vroege jaren dertig verscheen in 1936 Besselaars eerste eigen roman *Reis naar de Volwassenheid*. In een enigszins kaleidoscopische stijl - mengvorm van expressionisme en nieuwe zakelijkheid -, mede geïnspireerd door zijn lievelingsschrijver Dos Passos beschrijft hij daarin voor die tijd zeer openhartig het gevoelsleven van een jongen tot in de puberteit. De dagelijkse berichtgeving rond de Eerste Wereldoorlog speelt er een belangrijke rol in. Van critici als Ter Braak, Van Vriesland, Vestdijk en W.L.M.E. van Leeuwen kreeg het boek lovende recensies. In 1937 verscheen nog de roman *En wie weet* en in 1948 de fijnzinnige novelle *Het Oude Werelt Proces*. In december 1941/januari 1942 werd, onder regie van Abraham van der Vies, een 'spel voor de Rotterdamse jeugd' van Besselaars hand uitgevoerd, met de titel *De Weg naar Zee*. Thema was het graven, omstreeks 1866, van de voor Rotterdam zo belangrijke Nieuwe Waterweg. De (Nederlandse) censuur verwijderde van te voren niet alleen 'gevaarlijke' details als de driekleur en het Wien Neerlands bloed; ook onder de distributie vallende produkten als thee en spek dienden nadrukkelijk te worden vervangen door chocolademelk en scharretjes. (Zie *Rotterdams Jaarboekje* 1945, p. 219 e.v.)

Rotterdamsch Nieuwsblad

Op de krant had Besselaar zich inmiddels onder meer tot luchtvaart-verslaggever ontwikkeld. Vroege vliegtochten boven Nederland (Met de K.L.M. naar de markt in Middelburg; Per vliegtuig naar de Zuiderzeewerken) worden in toenemende mate afgewisseld met reizen naar het buitenland. Uitgebreide reportages zijn daarvan het gevolg. Inmiddels is in Italië Mussolini aan de macht; in Spanje woedt vanaf 1936 de burgeroorlog. Besselaars artikelen dragen er de sporen van. 'Het eenige levende wezen in de doodestad Guernica: een hond ...', staat onder een foto bij een van zijn reisverslagen. Vanaf 1936 maakt hij vanwege zijn talenkennis en Spanje-ervaring deel uit van de redactie Buitenland van het Rotterdamsch Nieuwsblad, waar hij nauw samenwerkt met J.W. de Boer. Na de oorlog - met vanaf 1943 een lange onderduikperiode in de Peel, in Groningen en in Rotterdam - zal hij zich, als chef Buitenland van het Nieuwsblad, met zijn vaste rubriek In het Brandpunt van 1946 tot in 1948 intensief met internationale politiek blijven bezighouden. Zijn goed gefundeerde en tegelijk zeer persoonlijke analyses uit die tijd lezen nog steeds als een spannende roman.

Oud-Rotterdam en nieuw-Rotterdam

Het bombardement van mei 1940 heeft Besselaar, als geboren en getogen Rotterdammer, als een traumatische ervaring ondergaan. Een verslag van de ondergang van de oude Diergaarde - gebaseerd op getuigenissen van de oppassers Schilt en Van den Berg - legt er aangrijpend getuigenis van af. De oude, vertrouwde wereld, 'de stad waar hij is kind geweest', is definitief onbereikbaar geworden. Voor iemand in wiens leven en werken juist het ontvankelijk kinderleven een centrale plaats inneemt, betekent dit een onherstelbare breuklijn. De Lutherse kerk en de Sint Laurens, waarmee hij zoveel jaren intiem vertrouwd is geweest, liggen in puin.

In de volgende decennia zal hij de wederopbouw van Nederland, en met name ook van Rotterdam, met overgave en op de voet volgen. Hij reist het land door om verslag te doen van het ontwikkelings- en moderniseringsproces in de diverse regio's en is daar in alle objectiviteit vaak als het ware 'Rotterdams progressief' bij. Hij zal zich allengs ook ontwikkelen tot journalistiek specialist op het gebied van Deltawerken, dijken, bruggen en waterwegen en voelt zich onmiskenbaar thuis in de concrete wereld van ruige pilobroeken en actieve ingenieurs. Desondanks zal hij de ontwikkelin-

gen in zijn oude vaderstad met gemengde gevoelens blijven volgen; gevoelens 'tussen weemoed en bewondering', zoals hij het zelf beschrijft. Die tegenstrijdige gevoelens blijven elkaar in de meer dan 35 Op Stap-stukjes over oud- en nieuw-Rotterdam die de jaren door uit zijn pen vloeien dan ook afwisselen. Boeiend is het, te zien hoe in veel van die stukjes de oude Sint Laurenstoren blijft opduiken - altijd weer als cruciaal moment, maar in steeds wisselend licht. Vooral in de latere jaren is daarbij dikwijls sprake van personificatie, ja zelfs van een zekere identificatie met Besselaar zelf.

Rotterdammer in Amsterdam

Al verhuist hij in 1948 met zijn vrouw naar Amsterdam, waar hij vanaf 1 oktober chef grote reportages wordt van het Algemeen Handelsblad, in zijn hart blijft Besselaar zijn hele leven (oud-)Rotterdammer. Herhaaldelijk wijdt hij in de jaren vijftig reportages of beschouwingen aan zijn vaderstad. In 1959 geeft hij in nauwe samenwerking met fotograaf Aart Klein het boek *Amsterdam-Rotterdam. Tweestedenrapsodie* uit - een originele poging om beide steden die, zoals Besselaar stelt, 'met de ruggen naar elkander toe' leven, dichter tot elkaar te brengen. 'Rotterdam is duidelijk naar buiten gekeerd, op buitenwereld en toekomst gericht. Ieder die er aankomt, voelt zich in een ruimte opgenomen. De grote lijnen vormen als 't ware lengte- en breedtegraden, waarbinnen zich continenten en oceanen aftekenen. Het is een wereld zo nuchter als een zeekaart met zuiver aangegeven bestekken. Daarentegen is Amsterdam een stad, die binnen historische lijnen besloten ligt. Inzicht is er van meer betekenis dan uitzicht. Bestekken gelden er minder dan 't zuivere gevoel. Amsterdam houdt zich aan zijn gesternte, aan de lichtpunten in zijn historie, aan de lampen van zijn oude grootheid.' In feite is het boek een persoonlijke en speelse poging beide benaderingen in een wat minder antagonistisch licht te plaatsen. Het gaat om complementaire aspecten die hij ook in zichzelf aantreft en die in zijn gehele oeuvre naar voren zullen blijven komen.

Professioneel stilist

Een veelzijdige en gretige belangstelling en een daardoor steeds toenemende kennis van cultuurhistorische achtergronden en sail-lante details zullen hem vooral in zijn rijpere jaren tot een buitengewoon - d.w.z. meer dan professioneel - reisverslaggever maken.

Zijn artikelen hebben een vaak verrassende informatieve waarde. Duizenden brieven van lezers leggen er door de jaren heen getuigenis van af. Om welk onderwerp het ook gaat, steeds weer blijken mensen zich geroepen te voelen om herkendend op het geschrevene te reageren en er soms dierbare persoonlijke ervaringen aan toe te voegen. Geïnterviewde specialisten op een of ander vakgebied - antiquaren, bruggenbouwers, restaurateurs, vliegeniers, historici, leraren of juristen - uiten hun verwondering over een blijkbaar zeldzame informatieve accuraatheid in het gedrukte verslag, en over Besselaars empathisch begrip voor finesses. Dozen vol dichtbeschreven notitieboekjes zijn bewaard gebleven en tonen aan hoe scrupuleus en plastisch Besselaar zijn onderwerpen te lijf ging. Met name in de jaren vijftig en zestig zal hij aan de meest uiteenlopende onderwerpen, in vaak pagina's grote reportages, een sterk persoonlijke uitdieping geven.

In de beste zin van het woord is de uitspraak 'Le journal, c'est un monsieur' op al het werk van Besselaar van toepassing. Steeds duidelijker ontwikkelt hij een eigen *stijl*, een eigen krachtig en ritmisch proza, waarin beleving en gewaarwording ondanks alle professionele objectiviteit blijven meeklinken. De waardering voor Besselaar als stilist komt in de jaren tachtig ook officieel tot uitdrukking in een uitnodiging, toe te treden tot de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde.

Dichtershoek

Zoals we al zagen, nam het onbevungen kinderleven in Herman Besselaars bestaan een essentiële plaats in. Daarnaast heeft een zeker persoonlijk idealisme hem, als zovelen van zijn generatie, na aanvankelijk engagement meer en meer vervreemd van de conventionele wandelgangen en zeker van de officiële politiek. In feite is hij, ook op de krant, altijd een beetje een eenling gebleven, en zijn neiging zich in eigen bestek en eigen bespiegelingen terug te trekken, is door de jaren heen even sterk gebleven als de gretige nieuwsgierigheid naar de wereld die in zo'n kleurrijk, plastisch en geworteld oeuvre zou resulteren. Een mens bestaat nu eenmaal zelden uit één stuk. Misschien mede daardoor kon hij - zeker aanvankelijk - wel een zekere sympathie opbrengen voor de jeugd van de vroege jaren zestig, onder wie een toenemende onvrede met 'de bestaande wereld' naar voren bleek te komen.

Vanaf maart 1959 begon Besselaar de kinderrubriek Doe Mee in het *Algemeen Handelsblad* om te vormen tot de eerste speciale

jongerenpagina in ons land: Eigen Wijs. Aanvankelijk kreeg hij weinig reacties op de nieuwe formule, tot hij op het idee kwam van de later zo bekende Dichtershoek. 'Poëzie is een zeldzaam geschikt middel om dingen, die diep in je leven, tot uitdrukking te brengen', zei hij er later over. 'Het was er mij ook volstrekt niet om te doen, van de Dichtershoek een literaire rubriek te maken, een leerzaam letterkunde-hoekje, maar om de jeugd, de rijpere jeugd, gelegenheid te geven zich te uiten.' Algauw had deze aanpak succes. De gedichten, rijp en groen, begonnen binnen te stromen, en er ontspon zich een hele briefwisseling met jongeren, waarbij Besselaar bijna iedere brief persoonlijk beantwoordde. Hij voelde daarbij duidelijk een zekere verantwoordelijkheid te hebben. 'Het is al menigmaal voorgekomen, dat sommigen mij om de andere dag een lange brief schreven en ik was mij er steeds van bewust dat zo'n reeks epistels deel uitmaakte van een belangrijke episode in het leven van de briefschrijver of -schrijfster.' Waar dat nodig leek, bezocht hij zijn correspondenten ook persoonlijk, en niet zelden wist hij door een bemiddelend gesprek met ouders of leerkrachten uitzichtloze probleemgevallen te verzachten of op te lossen. In tien jaar tijd zonden niet minder dan 6000 jongeren in de leeftijdsklasse van 14 tot 25 jaar gedichten, brieven, prozastukken of tekeningen in, en bijna alles werd beantwoord, zorgvuldig bewaard en door mevrouw Besselaar in een minutieuze kartotheek bijgehouden. Onder de vele correspondenten en dichters uit die jaren bevinden zich ook namen die later een bekende klank zouden krijgen: Frank Martinus Arion, Emmy de Wit (later Emma Brunt), uitgever Jaco Groot, Vestdijk-bezorger Martin Hartkamp, meesterdrukker Ger Kleis, Gerrit Komrij, Ischa Meyer, Neeltje Maria Min, Carel Peeters, en diverse anderen. In 1962 verschijnt bij Meulenhoff een bloemlezing uit de Dichtershoek: *Vermoeden van tijd*. 'De Dichtershoek is een kweekplaats van onderling begrip geworden en daarmee ook van vriendschap, ook al door het feit dat verscheidene van onze Dichtershoekers een kern zijn gaan vormen, die op geregelde tijd in mijn huis bijeenkomt', vertelt Besselaar tijdens een lezing datzelfde jaar. 'Er wordt veel en vrijuit gesproken, menigeen leest uit eigen werk voor en men levert rustig en op vriendschappelijke toon kritiek onderling. Dat zijn uitermate vruchtbare zaterdagsmiddagen en -avonden. 'De zaterdagsavonden uit de jaren twintig lijken te zijn herleefd. Het is een zeer gelukkige periode in zijn leven. Later, in 1986, zal het complete Dichtershoek-archief als boeiend tijdsbeeld worden overgebracht

naar het Letterkundig Museum in Den Haag, waar ook Herman Besselaars eigen literair werk een plaats zal vinden.

Cultuurhistorisch oeuvre

Het scherpe waarnemingsvermogen dat in Besselaars artikelen naar voren komt, paarde zich aan een sterk visueel gevoel. Hij werkte altijd graag met fotografen samen en schreef in de jaren vijftig regelmatig over kunstfotografie. In 1958 schafte hij zich ook zelf een Rolleicord-camera aan, later ook nog een Minolta-kleinbeeldcamera. Zijn vaak informatieve foto's hebben de meerwaarde van een verrassend artistieke compositie. 'Besselaar heeft ons leren zien', heeft de voormalige directeur van de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten te 's-Gravenhage, J.J. Beljon, eens gezegd. Op 14 maart 1959 startte hij - binnen zijn nieuwe jongerenpagina Eigen Wijs - de rubriek In de Gloed van de Globe. Hij begon daarin op een steeds meer persoonlijke wijze verslag te doen van reizen en uitstapjes in binnen- en buitenland. Meestal waren deze stukjes met eigen fotowerk geïllustreerd. In deze rubriek culmineerde allengs alles wat hij, op basis van zijn brede belangstelling, in de voorgaande decennia had opgebouwd. Hij kon er zijn veelzijdige reiservaring in kwijt, zijn historische belezenheid, zijn natuur- en cultuurhistorische belangstelling, zijn dierbare jeugdherinneringen en - tussen de regels - iets van persoonlijke ontboezemingen. Dit alles resulteerde in een reeks van uiteindelijk 1467 wekelijkse artikelen, een kaleidoskoop van wetenswaardigheid en ervaring, die een toenemend aantal lezers aan zich bleek te binden. Toen Besselaar in mei 1969 met pensioen ging en de rubriek daarmee een einde leek te krijgen, regende het reacties van lezers, die soms zelfs bekenden uitsluitend vanwege de stukjes van Herman Besselaar op de krant te zijn geabonneerd! De rubriek werd, al gauw onder de naam Op Stap, alsnog in het inmiddels gefuseerde *NRC Handelsblad* voortgezet, tot Besselaar uiteindelijk in maart 1988 zelf besloot dat het nu genoeg moest zijn. In 1987 was hem intussen door de ANWB de Edo Bergsmapijs toegekend, officiële bevestiging van het feit dat Besselaar zich in ons land - althans voor wie enige cultuurhistorische belangstelling had - ontwikkeld had tot de reisgids bij uitstek. Velen volgden, met zijn stukjes in de zak, de routes die hij, veelal vervat binnen een historische of persoonlijke, soms ontroerende context, in zijn rubriek onder de aandacht bracht.

In Nederland leek inderdaad op den duur geen inspirerend plek-

je te bestaan, of het was voor Besselaar vertrouwd bestek - vaak van herhaald bezoek door de jaren heen. Steevast vergezelde de camera het echtpaar Besselaar op wat we gerust hun queeste kunnen noemen - hun niet aflatende zoektocht naar historische schoonheid en natuurlijke beleving in een steeds sneller en soms gewelddadig rationaliserende wereld. Geen sluisje, grachtje of karakteristiek landschap, geen stadswal of kasteelinterieur, geen regionale buurtschap en geen afgelegen dorpje in ons land dat niet door hen beiden werd bewandeld en onderzocht, en door hem werd gefotografeerd en beschreven. Een archief van meer dan 70.000 fotonegatieven omvat gevelstenen en klokkestoelen, historische bouwwerken en gewelfschilderijen, Zeeuwse bruggen en vervallen ruïnes, hunebedden en tegeltableaux, ambachtelijke werkplaatsen en kerkinterieurs, glas-en-beton architectuur en gebeeldhouwde torentansen, natuurlijke bladstructuren en verzonken vergezichten, oude dijken en imponerende Deltawerken. Het aantal onderwerpen lijkt haast onbegrensd.

Het was een intense persoonlijke behoefte aan ruimte, stilte en levenskwaliteit die dit alles droeg, maar spelenderwijs werd zo gedurende dertig jaar een onherroepelijk stuk geschiedenis vastgelegd. Want juist in en na de periode dat Besselaar zijn verslagen schreef, zijn in ons land veel van de beschreven objecten afgebroken of anderszins verdwenen en is veel van een karakteristieke, langzaam gegroeide samenhang voorgoed aan ons oog onttrokken.

Open monument

De artikelen die Herman Besselaar gedurende een lang leven schreef, zijn - dankzij de goede zorg van zijn echtgenote - nagenoeg compleet bewaard gebleven. Chronologisch ingeplakt in grote albums vertegenwoordigt deze verzameling getuigenissen een schat aan historische, geografische en culturele ervaringskennis. Ook de betekenis van het gespecialiseerd foto-archief is nauwelijks hoog genoeg te schatten. Het is bijzonder verheugend dat dit cultuurhistorisch oeuvre in zijn geheel is nagelaten aan de Vereniging Open Monumenten, een vereniging die zich sedert kort toelegt op precies datgene, waarin Herman Besselaar, voor zovelen, gedurende decennia als gids heeft gefungeerd. In afwachting van het tijdstip waarop een goed geoutilleerd, professioneel beheer door de jonge vereniging kan worden gegarandeerd, is de kollektie Besselaar ondergebracht bij het Nationaal Contact Monumenten,

Sint Antoniesbreestraat 69 te Amsterdam.

Het inspirerende, buitengewoon werkzame leven van de Rotterdammer Herman Besselaar zal zo een doorwerking blijven houden die de begrenzingen van het eigen historisch nest - hoe dierbaar het ook was - duidelijk overschrijdt. Of, zoals een tekst van Horatius op de bronzen penning die de Edo Bergsmapijs begeleidde, luidt: *maiores pennas nido extendens*. In Besselaars eigen woorden: de vlucht van de geest is groter dan de ruimte die hij heeft om zich te ontplooien.

Bibliografie

Reis naar de Volwassenheid (roman; Brusse, Rotterdam 1936); *En wie weet* (roman; Brusse, Rotterdam 1937); *Stijl 1912* (novelle; in: *Stukgoed*, clandestiene bundel, Brusse, Rotterdam 1941); *De weg naar Zee* (spel; niet gedrukt; uitgevoerd in 1941/1942); *Amsterdam-Rotterdam. Tweestedenrapsodie*. Foto's: Aart Klein. (In den Toren, Baarn 1959); *Rotterdam*. Foto's: Henk Jonker. (Bruna, Rotterdam 1960); *Noord-, Zuid-Holland en Zeeland; Noord-Brabant en Limburg; Utrecht, Gelderland en Overijssel; Groningen, Friesland en Drenthe* (Elsevier, Amsterdam 1966/1967); *Albion Mixture* (Roelofs van Goor, Amersfoort 1968); *In het licht der Lamp-Lantaren. Kleine geschiedenis van de straatverlichting* (Eidor nv, Eindhoven 1969 - niet in de handel); *Vergezichten van dichtbij* (Ploegsma, Amsterdam 1971); *Torens van Nederland* (Fibula-Van Dishoeck, Bussum 1972); *Molens van Nederland* (Kosmos, Amsterdam 1974); *Langs oude en nieuwe wegen* (Kosmos, Amsterdam 1981); *Hors d'oeuvre varié* (Kosmos, Amsterdam 1981); *Zover het oog reikt* (Terra, Zutphen 1985); *Van de Scillies tot Shetland* (Van Soeren & Co, Amsterdam 1986).